
ANMELDELSER

Tiden har efter min formening vist, at denne fortolkning næppe holder stik, og at der var problemer med den, kan symptomalt allerede spores i Adornos ufrivillige, men af sagen selv påtvungne ambivalens til en forfatter og teatermand som Bertolt Brecht.

Tværtimod tror jeg, at modernismens højstemte temaer, hvis de vil lægge selvhøjtideligheden af sig, har mulighed for, ja ofte en selvindbygget og ubevidst inklinasjon for det folkelige. Rifbjerg skrev *Camouflage* omtrent samtidig med *Gris på Gaflen*, Højholt vandt udbredelse med *Gütes monologer* samtidig med at han fortsatte sin esoteriske 'Praksis'-serie, Miles Davis bearbejdede Palle Mikkelborgs *Aura* samtidig med Cyndi Laupers "Time after Time".

Fordi det nok forholder sig sådan, og tiden fremover nok i stigende grad vil gøre det vitterligt, er det kun dyt i bamsen med udgivelsen af de to monografier af Adorno målt med kapitalens pulseren, og den er der ingen grund til at bøje sig for - hvilket derfor også Klims dødsforagtende initiativ og oversættelsernes fortrinlighed bærer heroisk præg af. Man kan så kun håbe, at bibliotekerne vil råde bod på miseren, for over en periode på en ti år skal de to monografier nok finde interesserede læsere blandt filosofiske hoveder og musikalske gemytter.

Hans Jørgen Thomsen

På sporet af den tabte 'egen-tid'

Helga Nowotny: *Eigenzeit. Entstehung und Strukturierung eines Zeitgefühls*. Suhrkamp. 173 sider.

*

Tiden ændrer sig. Dette er naturligvis et banalt statement. Mindre banalt bliver det, hvis dette statement tages helt bogstaveligt og fokus flyttes fra 'tidsånden' og det historiske epokale til selve kategorien 'tid'. Ikke alene ændrer de samfundsmæssige og private relationer karakter gennem historien, men selve mediet for forandringerne: tiden ændrer sig. Tiden er ikke den faste størrelse, de historiske forskydninger umiddelbart kan reflekteres gennem. Som Hans Castorp siger det i Thomas Manns *Trolldomsbjerget* er tiden netop ikke natur.

Helga Nowotny forfølger i sin bog: *Eigenzeit. Entstehung und Strukturierung eines Zeitgefühls* nogle af de ændringer i tidskategorien, som er affødt af de teknologiske og sociale forandringer efter 2. verdenskrig, og som vi mærker konsekvenserne af i vores hverdag.

Bogens erkendelsesinteresse er, som det hedder i bogens indledning, drevet af et ønske om at kunne etablere en socialvidenskabelig funderet diagnose over den aktuelle forandring af tidsbegrebet, en diagnose over oplevelsen af tid og tidskonflikter og endelig en diagnose som åbner for en erkendelse (*gnosis*) af den

ANMELDELSER

nutidige hverdag (*dia*). Hverdagen bliver et vigtigt omdrejningspunkt i Nowotnys tidsanalytik, da tiden kun kan erfares i tidskonflikter og disse igen netop primært erfares i hverdagen.

Med informationsteknologien og den mere intensive planlægning er den lineære tidsopfattelse blevet forældet. Den cykliske tid inddrages i planlægningen og de biologiske rytmer såvel som teknologiens egne rytmer bliver en del af den beherskede tid. Med inddragelsen af en cyklisk tid i planlægningen kan diskontinuiteter og brud forklares og dermed beherskes.

En del af det oplysningsfilosofiske fremskridtsbegreb var uforudsigeligheden af, hvad fremtiden egentlig ville bringe. Håbet om en bedre fremtid var netop et håb til og ikke en vished om 'fremtiden'. Men med informationsteknologien inddrages 'fremtiden' i planlægningshorisonten og den bliver en del af nutiden. "Jeg er efterhånden blevet overbevist om at kategorien 'fremtid' uundgåeligt forsvinder og erstattes af det, jeg kalder den udstrakte nutid. Overalt og ustandseligt støder jeg på den teknologi, som mest umiddelbart og tydeligst forandrer den menneskelige tidserfaring - den moderne kommunikationsteknologi". Med den informationsintensive teknologi bliver alle hændelser tendentielt samtidige. Fremtiden trækkes dermed ind i nutiden og fremtiden som forventningshorisont erstattes af en accelereret innovationsproces, hvori 'fremtiden' altid-allerede er forudskikket, men nu blot som en del af en nutid, den ikke kvalitativt adskiller sig fra. "Fremskridtet selv er blevet forældet".

Med den globale samtidighed er der skabt en mulighed for en mere lige fordeling af såvel tid som sociale goder, men virkeligheden er en ganske anden. Den gamle ulighed er fortsat eller måske oven i købet skærpet. Der vokser nye uligheder og usamtidigheder ud af den af informationsteknologien bestemte tid og tidserfaring. Samfundet trues af at adskille sig i to forskellige hastigheder: den hurtige og den langsomme. De arbejdsløse og utilpassede kommer ind i en langsom tid, hvorved de bliver fuldstændig usamtidige - museificeres kan man måske sige, medens de, der er i den hurtige slipstrøm klarer sig bedre og bedre.

På trods af usamtidigheder og uligheder er der en generel erfaring af et ønske om mere tid til autonom udnyttelse. Ikke forbrugs-tid, der netop er en lige så fremmed-determineret tid som arbejds- og produktionstiden, men egen-tid som jeg-tid. Dette har ført til forskellige tidseksperimenter - 'Uchronia'. Økonomiske tidseksperimenter, som søger mere fri-tid, politiske, som søger mere autonomi og kulturelle, som leder efter forandrede tidsrytmer. Disse modstrategier forsøger at modvirke den offentlige tids overvejning af egen-tiden, som også viser sig ved fremmedbestemmelse af privat-tiden, hvor de tekniske fix med deres indkorporerede videnskabelige, laboratorie-tid, afsætter grænser for tidsefaringer. På trods af deres forskellige indfaldsvinkler er tidseksperimenterne dog sammenfaldende, hævder Nowotny, ved at de betragter tiden som et ydre fænomen, og ikke reflekterer over, at

ANMELDELSER

det netop er den menneskelige praksis, der skaber tiden som modalitet.

Nowotnys eget bud på en ændret tidsoptagelse, som tager hensyn til egentiden, den tid der kun har sin egen afhændelse som mål, er inspireret af Winnicotts model for barnets udvikling til selvstændigt individ. Winnicott opererer med et mellemområde, som hverken er barnet eller moderen, men noget fra dem begge forskelligt, evt. en bamse. Dette tredje kan barnet nu projicere sig selv ud på og på den måde komme fri af moderen og blive - sig selv. Egentiden kan på samme måde forstås som et mellemområde mellem den fremmedbestemte tid og den individuelle tid. Den kommer derved ikke til at stå i abstrakt modsætning til 'den anden tid'. Også egentiden er for Nowotny en del af den udstrakte nutid og den lægger op til en politisering af tidsfordelingen, en politisering som ligger i direkte forlængelse af kvindebevægelsen og dens politisering af kvindernes status i samfundet. Mænd ønsker flere penge, kvinder mere tid, hedder det bl.a. Kvindernes oplevelse af deres arbejde som underbetalt og ubetalt, som i husarbejdet, gør deres erfaringer mere direkte til erfaringer af tidskonflikter.

At politisere tidsbegrebet og diskutere en anderledes fordelingspolitik i forhold til tid og penge (goder) er vel det overordnede mål for Nowotny. Denne problematik bliver dog i så høj grad bestemmende for tematikken, at mange interessante tidsproblematikker kun bliver antydet. Derimod er der nok ingen tvivl om, at tidskategorien aktuelt er centreret om nuet; evt. som et udstrakt nu. Dette er i det

mindste en erfaring, der deles bredt i forskellige kulturdiagnoser. Denne erfaring kan dog ikke reduceres til tiden efter afslutningen på 2. verdenskrig og udviklingen af informationsteknologien, det er derimod en almen sen-moderne kriseerfaring, som begyndende sætter ind midt i det nittende århundrede. At informationsteknologien gør erfaringen til almen tankegods, er derimod mere end blot plausibelt.

Ove Christensen